

CAUZELE ȘI CONDIȚIILE CRIMINALITĂȚII ÎN SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNII DE OMOR ASUPRA SOȚULUI, SOȚIEI SAU UNEI RUDE APROPIATE, SCOPURILE ȘI MOTIVELE COMITERII LOR

Mihai MIZDRAN, doctorand, ULIM (ORCID: 0000-0002-1754-603X)

Cristina BĂLOI, doctorandă, USPEE „Constantin Stere“

Recenzent: **Sergiu CERNOMOREȚ**, doctor în drept, conferențiar universitar

CASES AND CONDITIONS OF CRIMINALITY IN THE COMMITTING OF THE CRIME OF THE MURDER OF KILLING ON THE SPOUSE, WIFE OR CLOSE RELATIVE, THE PURPOSES AND REASONS OF THEIR COMMITTEE

Discovering and analyzing the causes and conditions of crime in the commission of any category of crime is a complex, interdisciplinary and human resource involvement activity in institutions directly and indirectly involved in the fight against crime. And this is true for any state or region, so the problem is similar for both Romania and the Republic of Moldova. Regarding the family environment, there are some families that, although they are “organized” are characterized by accentuated conflict states that can be of different intensity and can extend over different periods of time (starting from relatively simpler forms such as: quarrels, misunderstandings, sharp contradictions, refusal of marital or family obligations, etc. and reaching more complex, serious forms, such as physical aggression, expulsion from home, the existence of adulterous relationships, etc.).

Keywords: *homicides, “parricidium”, “the curse of paricide”, uxoricide, familicide, filicide, infanticide, fratricide, sororicide, mariticide, uxoricide.*

Descoperirea și analizarea cauzelor și condițiilor criminalității în săvârșirea oricărei categorii de infracțiuni este o activitate complexă, interdisciplinară și de implicare a resurselor umane în instituțiile implicate direct și indirect în lupta împotriva criminalității. Și acest lucru este valabil pentru orice stat sau regiune, așa că problema este similară atât pentru România, cât și pentru Republica Moldova.

În ceea ce privește mediul familial, există unele familii care, deși sunt „organizate” se caracterizează prin stări conflictuale accentuate care pot fi de intensitate diferită și se pot extinde pe perioade diferite de timp (plecând de la forme relativ mai simple precum: certuri, neînțelegeri, neînțelegeri, dispute, neînțelegeri). contradicții tranșante, refuzul obligațiilor conjugale sau familiale etc. și ajungând la forme mai complexe, mai grave, precum agresiunea fizică, alungarea de acasă, existența unor relații adultere etc.).

Cuvinte-cheie: *omucideri, „parricidium“, „blestemul paricidului“, uxoricidul, familicidul, filicidul, infanticid, fratricid, sororicid, maritucid, uxoricid.*

Abordarea cauzală a criminalității presupune relevarea (descoperirea) în măsura posibilităților a întregului ansamblu de circumstanțe externe și interne care au un anumit impact asupra fenomenului antisocial. Modelul de abordare respectiv nu se limitează numai la enumerarea factorilor, dar relevă mecanismul interacțiunii acestora asupra fenomenului cercetat. Astfel, pentru organizarea luptei cu criminalitatea este important nu atât constatarea existenței unei legături între o anumită circumstanță și comportamentul infracțional, cât stabilirea caracterului acestei legături, adică care manifestări ale acestei determinante, în ansamblu, cu care alți factori și în ce fel de situații, generează comportamentul criminal¹.

În cadrul oricărei cercetări criminologice, între etapa cunoașterii, aprecierii criminalității și etapa organizării combaterii fenomenului studiat, este necesară etapa relevării determinării și cauzalității criminalității. Uneori, se propune de a se începe cercetarea criminologică anume cu stabilirea cauzelor și condițiilor, dar în acest caz apare întrebarea: ale cui cauze și condiții, ale cărui anume tip infracțional, ale căror anume tendințe ale criminalității? Cercetarea științifică a proceselor de determinare și cauzalitate a criminalității este deosebit de importantă pentru modelarea și previziunea fenomenului criminogen, elaborarea măsurilor de influență asupra acestuia. Așadar, cercetarea determinării și cauzalității criminalității este baza științifică pentru organizarea luptei cu acest fenomen socialmente periculos.

O noțiune mai generală care caracterizează apariția fenomenelor cercetate este determinarea (derivă din latinescul „determinare“ — determina), în limba română „a determina“ înseamnă a pricinui apariția sau dezvoltarea unui fenomen; a cauza². Determinismul recunoaște legătura generală firească dintre fenomene, adică consideră că orice fenomen este egat de alte fenomene care au loc în trecut, fiind determinat de ele. Determinarea este, deci, interconexiunea generală, interacțiunea între obiecte, fenomene și procese. Prin urmare, un anumit fenomen (de exemplu, criminalitatea) nu apare singur de la sine, în afara realității înconjurătoare, dar, dimpotrivă, este legat de aceasta, fiind generat de factor, și circumstanțe concrete.

Studierea procesului de determinare a unui anumit fenomen constă în stabilirea factorilor concreți care îl generează, îl condiționează sau într-un alt mod influențează asupra acestuia. Prin noțiunea de factor, se înțelege că fenomenul respectiv are o anumită importanță, influență asupra desfășurării sau asupra rezultatelor unui proces. Conceptul dat nu precizează însă în ce constă importanța ori influența factorului. În cercetarea criminologică, noțiunea de factor este utilizată pentru descrierea (enumerarea) tuturor sau a mai multor fenomene care au influență asupra criminalității. Această noțiune este similară cu noțiunea de circumstanță sau determinantă. Deci, factorii (circumstanțele sau determinantele) criminalității sunt fenomenele care influențează asupra acesteia. În literatura criminologică, noțiunea de factori ai criminalității este concretizată fiind utilizat frecvent conceptul de cauze și condiții ale

1 Gladchi Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum, Chișinău, 2001, pag. 165.

2 „Dicționarul explicativ al limbii române“, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p.123.

criminalității care este definit ca un sistem de fenomene sociale negative caracteristic unei anumite societăți, care determină fenomenul antisocial ca efect al lor. Astfel, se subliniază că știința criminologiei studiază cauzele criminalității și condițiile care favorizează acest fenomen antisocial. Unii autori³ susțin că noțiunea de cauze și condiții ale criminalității este similară cu noțiunea de determinante criminogene.

Procesul determinării criminalității reprezintă prin sine o interacțiune complicată a diferitelor tipuri de legături: *cauzale, funcționale, statistice, legături ale stărilor* etc.

Dependența funcțională reflectă concordanța obiectivă, paralelismul în coexistența și schimbarea a doi factori. De exemplu, sporirea șomajului generează concomitent atât creșterea furturilor cât și reducerea nivelului capacității de cumpărare. Este clar că între reducerea nivelului capacității de cumpărare și sporirea furturilor există o dependență, dar această dependență nu este cauzală ci funcțională, deoarece ambele fenomene sunt derivatele șomajului.

Pe de altă parte, legătura statistică reflectă schimbarea valorii unui anumit factor sau fenomen în funcție de schimbarea altuia. De exemplu, creșterea numărului de infracțiuni în funcție de sporirea numărului populației, nivelului urbanizării etc. O formă particulară a legăturii statistice este dependența corelativă. În calitate de bază la stabilirea acesteia se ia valoarea medie a factorului, fenomenului. Dacă se constată că distribuția unui fenomen este direct porțională cu distribuția altuia, atunci corelația poartă un caracter pozitiv, iar dacă este invers proporțională — atunci corelația are caracter negativ. Coeficientul de corelație variază de la 0 până la 1, și cu cât valoarea acestuia este mai aproape de 1, cu atât este mai puternică legătura între fenomene.

Legătura stărilor se caracterizează prin aceea că o stare a unui anumit fenomen în momentul dat, în anumite condiții va determina în mod necesar starea acestui fenomen în alt moment. De exemplu, criminalitatea în structura căreia o cotă-parte sporită revine infracționalismului minorilor, în condițiile unei lupte ineficiente cu acesta, va determina în mod sigur, peste 4—10 ani o astfel de stare a criminalității, în care greutatea specifică a recidivismului va fi sporită.

Cauzalitatea (legătura cauzală) este tipul principal de determinare, iar principiul cauzalității constituie nucleul doctrinei despre determinism. Aceasta se explică prin faptul că principiul cauzalității nu numai constată dependența dintre diferite fenomene, dar și stabilește caracterul acestei dependențe care constă în aceea că un fenomen (cauza) în anumite condiții generează alt fenomen (efectul). Se poate afirma că cauzalitatea este conținutul intern al determinării, esența acesteia, deoarece numai raportul cauzal, spre deosebire de alte legături dintre fenomene, răspunde la întrebarea de ce și cum s-a produs evenimentul. Așadar, cauzalitatea este o formă a interacțiunii dintre fenomene și procese, este tipul principal de determinare și reprezintă prin sine legătura obiectivă, generică (adică acea legătură care generează, produce

3 Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.И., Курс уголовного право. Общая часть, том I, Москва: из-во „Зерцало“, 1999, pag. 5.

anumite fenomene din altele) dintre două fenomene: cauză și efect. Cauzalitatea este studiată prin utilizarea următoarelor categorii conceptuale: „cauză“, „condiție“, „efect“, raportul „cauză — efect“; lanț causal; sistem causal; raportul între condiție și cauză, condiție și efect; legătura inversă între efect și cauză sau între efect și condiții.

În cadrul cercetării criminologice sunt mai întâi relevate toate dependențele corelative între criminalitate (tipul infracțional) și alte fenomene. Astfel, sunt stabiliți toți factorii (determinantele) care influențează asupra criminalității. Acest lucru este util, dar insuficient, fiindcă nu determină în ce fel de raport se găsesc factorii cu criminalitatea, tipul infracțional sau infracțiunea concretă: sunt aceste determinante cauze sau numai condiții etc. De aceea, după această etapă de cercetare, este necesar ca pe baza analizei cantitativ-calitativă să fie relevate anume legăturile cauzale din toate aceste dependențe corelative⁴.

Cauza este fenomenul care întotdeauna precedă și produce sau generează alt fenomen — efectul. La cercetarea legăturii cauzale are loc diferențierea verigii „cauză—efect“ într-un lanț causal neîntrerupt. Astfel, cauza își are cauza sa, iar fiecare efect este în același timp drept cauză pentru alt efect. Astfel, cauzele criminalității sunt fenomenele social-psihologice care nemijlocit generează, reproduc criminalitatea și infracțiunea. Acestea sunt tradițiile, moravurile, deprinderile, interesele negative, motivația denaturată care sunt străine ideologiei, psihologiei și sistemului de valori dominante în fiecare societate în parte. Cele mai frecvente cauze ale infracțiunilor sunt: lăcomia (aviditatea), parazitismul, agresivitatea antiumană, naționalismul, neglijarea regulilor securității și liniștii publice, nechibzuința și iresponsabilitatea față de executarea anumitor obligații.

Cauza fenomenului criminalității nu este o însumare aritmetică simplă a motivelor tuturor infracțiunilor concrete. Ea reprezintă prin sine o calitate integrală nouă. Totodată, motivația infracțiunilor concrete nu poate fi opusă cauzelor fenomenului criminalității. Unii autori⁵ consideră ca o cauză a criminalității în ansamblu este fenomenul social-psihologic denumit motivație socială criminogenă. Alți autori⁶ susțin că, în general, criminalitatea ca fenomen social este generată de cauze din domeniul existenței sociale și cauze din domeniul conștiinței sociale care se găsesc într-o interacțiune complicată și intensă. Astfel, determinante sunt cauzele din domeniul existenței sociale și anume baza economică.

O altă categorie de autori⁷ consideră că orice faptă este determinată de o anumită cauză, astfel că între faptă și efect există o legătură atât de strânsă, încât nu poate exista una fără cealaltă. Condiția nu este obligatorie. Ea poate doar să favorizeze sau să înlănească producerea rezultatului. Chiar dacă lipsește condiția, rezultatul se

4 Gladchi Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum 2001, Chișinău, pag. 167.

5 Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.И. Курс уголовного право. Общая часть, том I, Москва: из-во „Зерцало“, 1999, pag. 52.

6 Кудрявцев В.Н., Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть, учебник, Москва: из-во „Спарк“, 2002, pag. 73.

7 Iacubuță Ioan, — „Radiografia crimei“, Ed. Junimea, Iași, 2004, pag. 368.

produce întotdeauna când există o cauză. Transpusă în criminologie, această legătură dintre cauză și efect, pe de o parte, dintre condiții și rezultat, pe de altă parte, poate contribui la explicarea comportamentului deviant al omului, pentru orice categorii de infracțiuni, inclusiv pentru infracțiunea de omor, chiar atunci când este comisă asupra soțului sau asupra unei rude apropiate.

Interacțiunea „cauză — efect“ este posibilă doar în prezența anumitor condiții, adică a unui ansamblu de fenomene, circumstanțe care însoțesc și favorizează sau dimpotrivă, frânează producerea efectului. Astfel, condițiile criminalității sunt fenomenele care nu generează criminalitatea și infracțiunea, dar contribuie, înlesnesc, intensifică apariția și realizarea cauzei acestora. După conținutul lor, cauzele poartă un caracter predominant social-psihologic, iar condițiile pot fi și economice, politice, demografice ideologice, juridice, de dirijare, organizaționale etc. De exemplu, scandalurile și bătăile sistematice dintre părinți favorizează formarea la copii a agresivității, cruzimii care pot deveni mai târziu cauza săvârșirii de către aceștia a infracțiunilor de violență. Subcultura la care aparține individul poate să-i formeze acestui astfel de calități ca lăcomia, egoismul de grup, agresivitatea, nesocotința și lipsa spiritului de răspundere de dragul unor satisfacții de scurtă durată etc., care pot, de asemenea, deveni cauze ale comiterii infracțiunilor de către aceștia.

Determinantele criminogene constituie un sistem în cadrul căruia se pot distinge, după mecanismul acțiunii, două categorii de elemente: cauzele și condițiile care se manifestă atât la nivelul criminalității în ansamblu, cât și la nivelurile anumitor tipuri infracționale și ale infracțiunii concrete. Cauzele și condițiile infracțiunilor concrete sunt elementul primar al sistemului criminogen. Trebuie să menționăm că cauzele și condițiile se află într-o interacțiune complexă, iar condițiile singure nu pot genera criminalitatea și totodată, cauza fără condiții nu poate nici să apară, nici să se realizeze.

Timp de peste 200 de ani, de când au fost făcute primele cercetări în criminologie, s-a căutat un răspuns la întrebarea fundamentală a criminologiei: de ce există persoane care au un comportament deviant, adică nu se conformează normelor generale de conduită impuse de organele legiuitoare, din țara și epoca istorică respectivă, în timp ce alte persoane (majoritatea) respectă aceste norme? Răspunsul la această întrebare este foarte greu de dat, deoarece criminalitatea este un fenomen complex.

De aceea, în rândurile următoare ne vom limita la descrierea celor mai importante cauze și condiții care favorizează comportamentul deviant al omului, în special în cazul faptelor de omor săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate, condiții rezultate din analiza diverselor spețe extrase din culegerile de practică judiciară ale instanțelor din România și Republica Moldova. Aceste condiții le putem clasifica în două mari categorii: cauze și condiții obiective, respectiv cauze și condiții subiective.

A) Cauzele și condițiile obiective sunt cauze generice pentru o anumită societate. Cauzele sunt contradicțiile concrete ale existenței sociale, din cadrul relațiilor economice și sociale care generează motivația antisocială. Aceste condiții obiective

sunt deficiențele organizaționale, juridice și tehnice care favorizează acțiunea cauzelor obiective și subiective ale infracțiunilor⁸.

După conținut, putem distinge următorii factori criminogeni:

- factorii economici;
- factorii sociali;
- factorii demografici;
- factorii politici și juridici.

a) Factorii economici. În acest context, reprezentanții școlilor economice din criminologie consideră că deoarece relațiile economice determină toate celelalte tipuri de relații în societate, atât pozitive cât și negative, care sunt cauza care generează criminalitatea. Orice tip de relații economice, contradicțiile acestora generează criminalitatea. Totuși, relațiile economice de piață se caracterizează prin cel mai înalt nivel al criminalității, inclusiv în țările cu o economie prosperă. Aceasta se explică prin faptul că relațiile respective sunt bazate pe concurență, șomaj programat, stoarcerea unui profit cât mai mare, stratificarea materială și socială a oamenilor.

Adeptii ideii că relațiile economice sunt cauza de bază (primară) a criminalității susțin că anume raportul oamenilor față de mijloacele de producție, rolul acestora în organizarea socială a muncii determină modul de repartizare a bunurilor sociale, adică determină inechitatea socială reală din societate. La rândul său, această inechitate socială generează contradicții și conflicte între grupurile sociale care deseori se manifestă prin diferitele fapte socialmente periculoase.

Nu putem fi de acord întru totul cu această idee, deoarece considerăm că relațiile economice, contradicțiile acestora sunt un factor criminogen important, dar nu unicul, și de multe ori, nici măcar principalul. Este criticabilă, în opinia noastră, și afirmația că relațiile economice sunt cauza primară a fenomenului infracțional. Deoarece criminalitatea este un fenomen complicat și complex, este necesară și o analiză complexă a cauzelor și condițiilor care o determină. De asemenea, criminalitatea este caracteristică atât pentru regiunile cu un nivel economic redus, cât și pentru regiunile prospere.

Din categoria factorilor economici considerați ca având un conținut criminogen mai pronunțat fac parte crizele economice, nivelul de trai, șomajul, industrializarea. Criza economică care a cuprins România începând cu 1989, respectiv Republica Moldova începând cu 1992, și apoi criza financiară globală din anii 2007—2009 care-și face simțite efectele în ambele țări, s-au caracterizat prin acutizarea contradicției obiective dintre necesitățile economice și posibilitățile societății (ale anumitor grupuri sociale sau indivizi); printr-un nivel de trai mai redus decât nivelul de asigurare a unei supraviețuiri decente; prin polarizarea populației pe nivelul de venituri, prin inflație, șomaj, integrare insuficientă a economiei naționale în economia mondială, printr-un nivel mai sporit al veniturilor din activității economice criminale organizate (așa-numitele activități „subterane“) comparativ cu nivelul veniturilor obținute prin

8 Gladchi Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum, Chișinău 2001, pag. 174.

activități legale; prin lipsa asigurării economice a priorității profilaxiei infracțiunilor față de aplicarea măsurilor răspunderii penale.

Acești factori economici au determinat creșteri bruște ale criminalității în România, respectiv în Republica Moldova, în perioade diferite (comună fiind doar perioada 1992—1998, conform statisticilor), în special a infracțiunilor economice și a celor săvârșite prin violență. Trebuie precizat că, în aceeași perioadă, situații criminogene asemănătoare au fost cunoscute în toate celelalte noi „democrații“ din Europa Centrală și de Est sau în țările-membre din actuala Comunitate a Statelor Independente. În toate aceste țări, numărul infracțiunilor de omor (inclusiv cele săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate) a crescut în anii '90.

Scăderea nivelului de trai al oamenilor este unul din factorii care nemijlocit împinge individul la săvârșirea, în primul rând, a infracțiunilor patrimoniale (însă, se știe, că multe din infracțiunile patrimoniale sunt săvârșite cu violență, iar aceasta se poate solda cu omoruri, chiar și asupra unor victime-rude apropiate). Astfel, sărăcia caracteristică anumitor grupuri sociale determină reprezentanții acestora la săvârșirea faptelor socialmente periculoase în scopul ameliorării situației materiale. Acesta este doar un aspect al impactului produs de nivelul de trai asupra fenomenului infracțional. Cercetările criminologice realizate demonstrează că cele mai grave infracțiuni sunt săvârșite de către reprezentanții păturilor sociale asigurate material (criminalitatea așa-numitelor „gulere albe“ sau cea a persoanelor cu funcții de răspundere). De aceea, sărăcia sau nivelul de trai redus trebuie analizate sub diferite aspecte: cum fiecare subiect își apreciază starea materială și care nivel material și financiar l-ar satisface. Așadar, analizând rolul criminogen al nivelului de trai este important de a se ține seama de două aspecte ale impactului acestuia: nivelul de trai redus (sărăcia) și tendința abuzivă de a îmbogățire rapidă, care îi împinge pe unii la săvârșirea infracțiunilor.

Caracterul criminogen al tendinței abuzive de a deveni bogat este determinat, în primul rând, de particularitățile socio-psihologice ale persoanei, dar nu în ultimul rând și de raportul dintre scopurile declarate de societate și posibilitățile reale ale diferitelor grupuri sociale de a le realiza. Încă, Lambert Adolphe-Jacques Quetelet⁹ a stabilit că omul nu săvârșește infracțiuni datorită stării de sărăcie, ci ca o consecință a trecerii rapide de la o stare de relativ confort la una de mizerie.

Șomajul, de asemenea, are urmări criminogene. Aceasta se explică atât prin reducerea bruscă a nivelului de viață al unei anumite părți din populație, cât și prin crearea unei stări emoționale instabile a acesteia ca urmare a șomajului. Fenomenul șomajului influențează în mod serios echilibrul intern al individului, punându-l în situația când el nu poate să-și realizeze intențiile prin mijloace legale.

Industrializarea determină și ea creșterea infracționalității. Aceasta se explică prin următoarele efecte¹⁰:

9 Beirne Piers, — „Adolphe Quetelet and the Origins of Positivist Criminology“ în *American Journal of Sociology* nr. 92(5)/1987, pag. 68.

10 Gladchi Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum, Chișinău 2001, pag. 178.

- sporește intens mobilitatea teritorială a populației rurale care migrează spre zonele industrializate (urbanizate); în urma schimbării mediului rural cu cel urban, au loc transformări în structura personalității originarilor de la sate, care frecvent sunt dominați de o stare de frustrare și pot comite fapte socialmente periculoase;
- producția mecanică (pe bandă rulantă) și specializarea îngustă determină înstrăinarea individului și îl lipsesc de posibilitățile de a-și manifesta aptitudinile de creație;
- industria are o influență pronunțată asupra echilibrului ecologic din regiune (localitate) care determină, la rândul său, răspândirea stărilor de stres în mijlocul populației;
- ritmurile sporite ale industrializării au, de asemenea, un impact criminogen, deoarece sunt însoțite, de regulă, de un nivel redus de dezvoltare a sferei de deservire a populației.

b) Factorii sociali. Cauzele criminalității trebuie căutate în multiplele relații ale individului cu mediul extern, în conținutul existenței sociale a omului, în interdependențele complicate și contradicțiile acesteia. Relațiile sociale ca și cele economice sunt foarte variate după formă, conținut și niveluri. În general, relațiile sociale în cadrul cărora persoana simte că nu este egală în drepturi cu alte persoane, i se încalcă interesele, este jignită, vor genera un comportament de protest și, uneori, chiar unui deviant (infracțional).

Relațiile sociale ale unei anumite persoane se realizează la macro- și microniveluri. Macronivelul reprezintă prin sine relațiile omului cu statul și societatea în ansamblu, relațiile de producere ale acestuia (inclusiv studiile, activitatea de muncă, activitatea publică etc.), precum și statutul său ca personalitate. Cele mai vulnerabile probleme ale relațiilor macrosociale sunt contradicțiile dintre interesele diferitelor grupuri sociale, relațiile naționale, problema egalității în drepturi, nemulțumirea persoanei de condiția sa socială.

Un astfel de exemplu de relații sociale sunt relațiile naționale și statutul etnic. Contradicțiile interetnice (șovinismul, dușmănia interetnică, naționalismul etc.) sunt factori cu un pronunțat efect criminogen. Criminalitatea determinată de conflictele interetnice este deosebit de răspândită în ultimii ani în Europa de Est și în spațiul ex-sovietic, având un caracter politizat. Criminalitatea generată de conflictele interetnice se manifestă prin acte de terorism, omoruri de masă, atacuri armate, furturi, jafuri, tâlhării etc. Statutul etnic nu are, însă, o influență directă asupra criminalității. Totuși, el se caracterizează printr-un anumit temperament național și alte trăsături specifice socio-culturale și etno-psihologice care trebuie luate în considerare la analiza criminalității. Astfel, este important de a prevedea care va fi tipul și caracterul reacției naționale în anumite condiții economice, sociale și politice.

Discriminarea (față de anumite grupuri sociale, de clasă, de sex, de vârstă, de etnie, de rasă, de religie, față de imigranți etc.) *generează o stare de frustrare* care, de regulă, *declanșează porniri agresive*, precum și dorințe puternice de revanșă din

partea celor care se consideră discriminați. Acesta este un caz tipic de conflict de cultură. Uneori, grupurile sociale se schimbă cu rolurile. Astfel, grupurile care se consideră discriminate, în acțiunile lor revendicative emit pretenții atât de mari încât depășesc drepturile și libertățile majoritarilor.

Religia este, în general, un factor moral-educativ important pentru formarea personalității umane, având o influență puternică asupra procesului de prevenire și combatere a criminalității. Religia contribuie la corectarea și la reeducarea condamnaților. Totodată, unele secte religioase practică o activitate criminală în scop de profit, iar uneori din cauza religiei se dezlănțuie conflicte politice, interetnice și religioase.

În ceea ce privește *nivelul de instruire școlară*, există mai multe păreri privitor la efectele acestui factor asupra criminalității. Unii autori¹¹ menționează că nivelul de instruire școlară se reflectă prin alegerea unor forme infracționale mai puțin primitive și a unor modalități de săvârșire a acestora. Alți autori¹² consideră că instruirea școlară are un impact dublu asupra criminalității: pe de o parte, ea contribuie la sporirea nivelului fenomenului socialmente periculos, iar pe de altă parte, la reducerea acestuia în societate. Rolul educației școlare este însă mai important pentru educarea și socializarea copiilor, pentru depistarea celor inadaptați și punerea în aplicare a unor programe de prevenire generală.

Dacă ne referim la profesie/meserie, datele statistice privind infracțiunile de omor relevă o rată extrem de diversă a delinvenței corelative cu anumite profesii. Într-un grad diferit, majoritatea profesiilor/meseriilor practicate oferă condiții pentru săvârșirea de infracțiuni de omor. De multe ori, însă, pentru cazurile de omor săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate, făptuitorii din România și Republica Moldova se află în categoria șomerilor sau a muncitorilor necalificați, existând un cumul de factori propice săvârșirii acestei infracțiuni.

Starea civilă este un alt factor social care contribuie la săvârșirea infracțiunilor de omor, iar cercetările criminologice au relevat anumite interconexiuni între starea civilă a oamenilor și devianța acestora. De exemplu, ***femeile necăsătorite și celibatarii sunt mult mai predispuși spre săvârșirea infracțiunilor sexuale***, iar în urma diferitelor ***scandaluri domestice (de familie) frecvent se săvârșesc infracțiuni de violență***, care pot degenera în omoruri. De regulă, făptuitorii și victimele infracțiunilor grave de violență devin persoanele necăsătorite.

În situațiile în care intensitatea, conținutul, forma de manifestare și frecvența ***conflictelor intra-conjugale*** și intra-familiale cresc semnificativ, acestea capătă valențe dezorganizatoare în microgrupul familial, devenind simptome ale „sindromului disfuncțional” familial. ***Conflictul conjugal patogen*** se caracterizează prin capacitatea de penetrație distructivă la nivelul personalității consorțiilor, dezorganizând reacțiile,

11 Garofalo Rafael, — „El delito como fenomen social”, La Espana Moderna, Madrid, 1984, pag. 121.

12 Lombros Cesare, — „Le piu recenti scoperte ed applicazioni della psichiatria ed antropologia criminale”. Ed. Fratelli Bocca, Torino, 1893, pag. 54.

pattern-urile și *habitus-urile adaptive* și împiedicând realizarea funcțiilor firești ale cuplului conjugal și *parental*.

Din constatările empirice¹³ asupra unei cazuistici extinse de *cupluri cu ambii parteneri normali din punct de vedere psihic, cu un partener anormal din punct de vedere psihic* (nevrotic, psihopat sau psihotic) și *cu ambii parteneri anormali din punct de vedere psihic* (nevrotic, psihopat sau psihotic), precum și din observațiile asupra unor cupluri cu un partener bolnav somatic sau somato-psihic, s-au conturat următoarele specte ca fiind relevante:

- *conflictul conjugal patogen* este semnificativ frecvent în cuplurile asimetrice din punct de vedere al normalității psihice, respectiv, în cuplurile cu un partener nevrotic, psihopat sau psihotic (în ultimul caz, relația conjugală și atmosfera familială fiind profund distorsionate și angrenând consecutiv tulburări reactive de intensitate nevrotică sau dezvoltări dizarmonice ale personalității celuilalt soț);
- în *cuplurile conjugale asimetrice*, cu ambii parteneri normali din punct de vedere psihic, conflictul conjugal continuă să se manifeste afectând relațiile interpersonale și, în special, realizarea optimă a funcțiilor familiale; anumite cupluri cu parteneri normali din punct de vedere psihic evoluează după un model interacțional conflictual patogen, ceea ce în decursul timpului facilitează dezvoltarea reacțiilor și comportamentelor nevrotice și psihopatice la unul sau la ambii parteneri, constituind o sursă de stres psihopatogen continuu pentru toți membrii familiei; aceste cupluri ajung de obicei la divorț;
- în cuplurile cu *ambii parteneri nevrotici* se constată o tendință la perpetuarea unui model interacțional nevrotic, care menține în mod paradoxal uniunea conjugală, modalitatea de interacțiune nevrotică mutuală aflându-se într-o relativă simbioză psihopatologică, în interiorul căreia procesele de intercompensare diminuează de cele mai multe ori potențările reciproce patologice;
- în cuplurile cu *ambii parteneri psihopați*, gradul de instabilitate și manifestările conflictuale sunt mult mai pregnant reprezentate deși, în acest caz, existența unor cupluri sudate, menținute pe parcursul unei durate mari de viață, nu permite o concluzie clară în acest sens; nucleele familiale constituite în jurul unei diode conjugale cu parteneri psihopați au efecte din cele mai nocive în dezvoltarea și educarea copiilor, majoritatea acestora evoluând, la rândul lor, psihopatologic;
- *cuplurile patologice mixte* (un partener nevrotic — un partener psihopat sau psihotic) prezintă, de asemenea, o bogată simptomatologie, conflictele familiale angrenând disfuncții de profunzime în nucleul psihosocial familial.

Modul de relaționare intraconjugală diferă desigur de la un cuplu la altul, ceea ce nu i-a împiedicat pe unii autori să încerce să realizeze unele clasificări ale acestora

13 Mitrofan Ioan, — „Cuplul conjugal. Armonie și dizarmonie“, Ed. Științifică și Enciclopedică,, București, 1989, pag. 101.

în funcție de o serie de criterii. Astfel, s-a realizat o interesantă tipologie maritală, fiecare din cele 5 tipuri descrise fiind, de fapt, un mod diferit de acomodare maritală, desemnând, totodată, și o anumită concepție asupra căsătoriei. Este de semnalat faptul că „fizionomia“ particulară a relaționării interpersonale se constituie într-o situație-stimul cu efecte puternice asupra psihologiei și personalității copiilor. Astfel, în literatura de specialitate¹⁴, se diferențiază următoarele cinci tipuri:

1. tipul căsniciei celor obișnuiți cu conflictele
2. tipul căsniciei devitalizate
3. tipul căsniciei pasiv-cordiale (binevoitoare)
4. tipul căsniciei vitale
5. tipul căsniciei bazate pe relație totală

În fiecare din aceste tipuri de familie, copiii, datorită mării lor sensibilități, receptează și trăiesc deosebit de intens orice „eveniment“ intervenit între părinții lor. „Coparticiparea“ lor mai ales la certurile, neînțelegerile, conflictele, agresivitățile și violențele manifestate în cadrul familiei le este totalmente nefavorabilă. După cum demonstrează diferitele cercetări efectuate, efectul principal al relațiilor interpersonale conflictuale din cadrul familiei asupra personalității copiilor îl constituie devalorizarea modelului parental și, totodată, pierderea posibilității de identificare cu acest model. Mai mult, **modelul parental**, în asemenea situații, poate fi respins activ de către copii, devenind „**model negativ**“ care, treptat, poate conduce la stimularea și **dezvoltarea agresivității și comportamentului antisocial**.

Desigur, nu de puține ori, copiii care resimt puternic influențele climatului conflictual familial, fug de acasă și caută să găsească diferite grupuri de apartenență care, la rândul lor, pot fi orientate antisocial.

Famiile caracterizate printr-un potențial conflictogen ridicat și puternic carentate din punct de vedere psihoafectiv și psihomoral afectează în cea mai mare măsură procesul de maturizare psihologică și psihosocială a personalității copiilor, datorită mai ales *dezechilibrelor și dizarmoniilor* resimțite în cadrul unor subcomponente ale personalității și anume: atitudinal-relațională și motivațional-afectivă. *Fuga de acasă* a copiilor, asociată deci cu lipsa de supraveghere parentală, îi determină să adere la unele medii și grupuri extrafamiliale cu un mare potențial delinvențial.

Pe de altă parte, **o atitudine hiperautoritară** manifestată în cadrul familiei poate fi adoptată de unul dintre părinți (cel mai frecvent de către tată) sau de către ambii. Pe de altă parte, trebuie diferențiată situația în care părinții hiperautoritari sunt „bine intenționați“, în sensul că au o anumită „concepție pedagogică“ de cea în care autoritarismul este asociat cu agresivitatea, inclusiv fizică și cu un înalt potențial conflictual/familial.

Severitatea excesivă, cu multe rigidități, cu interdicții *nu lipsite uneori de brutalitate*, cu comenzi pline de amenințări, cu privațiuni de tot felul își lasă puternic

14 Skolnik Arlene S., Skolnik Jerome H., — „Family in transition“, California University, Berkeley, 1971, pag.19-49.

amprenta asupra procesului de formare a personalității copilului. Părinții hiperseveri impun un regim de muncă pentru copiii lor, care depășește limitele de toleranță psihologică și psihofiziologică ale acestora. Copiii sunt puși mereu în fața unui volum mare de sarcini pentru a putea realiza cât mai repede acele achiziții care să corespundă întru totul aspirațiilor părinților. Acești părinți se conduc după *formula*: „*facem totul ca să scoatem din el un om deosebit*“, ceea ce nu este deloc rau ca intenție, dar, după maniera concretă în care procedează, rezultatele contradictorii nu întârzie să apară. *Menținerea copilului într-un climat hipersever* determină, treptat, modificări serioase în una dintre cele mai importante dimensiuni ale personalității (este vorba de cea atitudinal-relațională) traduse în fenomene de apatie și indifevență accentuată față de ceea ce trebuie să întreprindă sau în ce privește relaționarea cu cei din jur, atitudini de protest și revoltă chiar față de noile influențe exercitate asupra sa, toate acestea ca urmare a unei suite de frustrații acumulate în timp.

Din alți factori criminogeni macro-sociali merită menționați următorii:

- impactul *mijloacelor de informare în masă* care se manifestă prin *propagarea violenței, modelelor de comportament negativ, pornografiei*;
- influențele *criminogene internaționale* — favorizează internaționalizarea criminalității, penetrarea infraționalității organizate pe plan internațional (traficul ilicit de arme și droguri, fabricarea și punerea în circulație a banilor falși, spălarea banilor, escrocheriile din domeniul contrabandei și imigrației, traficul de femei și copii, terorismul, jafurile, tâlhăriile, furturile de automobile etc.).

Criminalitatea este determinată și de relațiile subiectului, contradicțiile sale la nivel microsocial, adică relațiile microsociale și interpersonale (conflictele) din familie, între rude, prieteni și cunoscuți sau apărute jitiimplător în anumite situații concrete. Studiile realizate confirmă că o parte considerabilă a criminalității de violență este produsul ciocnirilor iiterpersonale. Astfel, în baza cercetării victimologice¹⁵ a infrațiunilor de vătămare intenționată gravă a integrității corporale s-a stabilit că o parte considerabilă din victime (39,3%) au fost vătămate în sfera familială sau în relațiile cu alte rude, iar în urma conflictelor cu vecinii și cunoștințele apropiate sau prietenii (respectiv 11,3% și 9,0%).

În ceea ce ne interesează (analiza infrațiunilor de omor săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate), putem găsi *mai multe influențe negative ale relațiilor intrafamiliale*. Astfel, orice tulburări care se produc în familie se reflectă asupra *procesului de socializare a copilului și al formării personalității acestuia*. *Destabilizarea structurii familiei* este determinată, de regulă, de următorii factori: numărul de membri ai familiei, capacitatea educativă a părinților, *mobilitatea socială și imigrația familiei*.

Cercetările criminologice referitoare la *influența relațiilor intra-familiale asupra delincvenței juvenile* au constatat că un număr important de copii delincvenți și-au

15 Gladchi Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum, Chișinău 2001, pag. 181.

schimbat reședința în timpul copilăriei; sunt prost întreținuți din punct de vedere material și igienic; *au părinți despărțiți ori necăsătoriți*; sunt *privați de beneficiul culturalizării*. Personalitatea copiilor delincvenți este amorfă și lipsită de ambiție în fața exigențelor vieții, normele lor de conduită sunt mai puțin numeroase și lipsite de conținut. În mod frecvent, ei sunt stresați datorită coeziunii reduse a familiilor lor, a stării de încordare dintre părinți, a atmosferei familiale nefavorabile, a lipsei de supraveghere și chiar de interes din partea părinților. Trebuie să menționăm, de asemenea, că **famiile delincvente își implică copiii în activități infracționale** ori îi influențează pe calea imitației, împrumutându-le percepțe morale contrare eticii societății.

O parte considerabilă a cazurilor de violență este determinată de relațiile tensionate și complicate din familie. În urma studiului dosarelor penale, intentate pe cazuri de omor intenționat și vătămare corporală gravă relevă faptul că atât în România, cât și în Republica Moldova este foarte răspândită violența în familie.

Impactul activităților din timpul liber este un factor ce are o **importanță deosebită la explicarea cauzelor și condițiilor criminalității** și adică crearea micro-mediilor sociale în care oamenii își petrec timpul liber, caracterul relațiilor cu prietenii și cunoscuții, precum și tipurile de activități desfășurate. Astfel, s-a stabilit că o parte considerabilă a victimelor violului, în primul rând, *minorele, din cauza inactivității, trândăviei, plictiselii în procesul petrecerii timpului liber*, precum și din *motivul lipsei unei supravegheri a activităților respective din partea părinților*, au avut un comportament preinfracțional negativ, care a ușurat săvârșirea faptei infracționale. De aceea, la **reducerea victimizării față de viol** va contribui și realizarea unor așa măsuri sociale generale ca organizarea corespunzătoare a odihnei cetățenilor, în special, a minorelor și femeile tinere, atragerea lor în activitatea diferitelor secții sportive, cercuri artistice, societăți, asociații etc.

În plus, criza moral-psihologică care domină societatea umană din România și din Republica Moldova se caracterizează printr-o serie de condiții cu efect criminogen:

- decăderea moralității;
- pierderea de către o parte considerabilă a populației a idealurilor umane recunoscute în sfera comunității sociale;
- nivelul redus al solidarității populației cu legislația penală;
- pierderea încrederii populației în organele de drept care luptă cu criminalitatea;
- procentul sporit al populației cu o responsabilitate limitată;
- intoleranța etnică;
- intoleranța religioasă;
- beția și alcoolismul; narcotismul, toxicomania;
- nihilismul juridic etc.

c) **Factorii demografici** care influențează săvârșirea infracțiunilor (deci, și a omorurilor), sunt următorii: sporul natural, explozii în rata natalității, structura după vârstă și sex și migrațiile populației, sunt factori criminogeni principali. Cer-

cetările empirice au dovedit că infracțiunile sunt săvârșite mai frecvent de către indivizii de vârstă între 18 și 30 ani cu un maxim de intensitate în jurul vârstei de 25 ani. De aceea, în urma sporului natural pozitiv și în special al exploziei în rata natalității se înregistrează creșteri semnificative ale delincvenței juvenile. Trebuie să precizăm că relația dintre sporul natural, natalitatea populației și criminalitate poartă un caracter indirect.

Migrația populației este determinată cel mai adesea de urbanizare și are consecințe criminogene certe:

- schimbările calitative în relațiile interumane, în structurarea și restructurarea grupurilor și în dezvoltarea personalității individului;
- schimbările negative în familie: sporește rata divorțurilor, despărțirile și abandonul de familie, diminuarea autorității părintești, angajarea în muncă a ambilor soți, școlarizarea prelungită a copiilor etc.;
- creșterea rapidă a mediului urban nu a permis amenajarea la nivel satisfăcător a cartierelor, a habitatului;
- eterogenitatea socială în orașe are drept consecință eterogenitatea culturală; normele fiecărui grup își pierd din vigoare, devin ambigue, făcându-se simțită prezența unui pluralism cultural, a unei suprapuneri de norme și valori care ghidează conduitele umane; așadar, este o situație favorabilă pentru manifestarea conflictului de culturi;
- transformările rapide socio-culturale din mediul urban influențează negativ unele persoane care devin dominate de o stare de diferite sentimente de frustrare și pot comite infracțiuni.

d) Factorii politici. Criza politică din România, dar mai ales cea din Republica Moldova, în perioadele considerate de tranziție În România, se consideră că această perioadă s-a încheiat în anul 2005 în care România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană și a primit titlul de „*conomie de piață*”¹⁶ se manifestă printr-un șir de influențe criminogene:

- instabilitatea regimului politic;
- instabilitatea politicii penale;
- serviciile statului sunt dominate de corupție;
- înstrăinarea majorității populației de la dirijarea statului;
- instabilitatea geopolitică (de exemplu, descompunerea statelor din fosta U.R.S.S.);
- nedesăvârșirea frontierelor de stat, în special frontiera de est a Republicii Moldova (unde se află Regiunea Transnistria);
- înstrăinarea populației de controlul asupra sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea organizată.

e) Dintre **factorii juridici** care au influențe criminogene pronunțate pot fi menționați:

¹⁶ În România, se consideră că această perioadă s-a încheiat în anul 2005 în care România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană și a primit titlul de „*conomie de piață*”.

- anomia, adică starea societății caracterizată prin lipsa de legi, de norme sau prin existența unor norme contradictorii care fac dificilă orientarea individului și integrarea sa în colectivitate;
- inactivitatea legilor;
- instabilitatea legislației, modificarea permanentă a acesteia (valabilă atât pentru România, cât și pentru Republica Moldova);
- lacunele în aprecierea juridico-penală a faptelor socialmente periculoase;
- lobbismul ilicit;
- subaprecierea legislativă a pericolului social al unor anumite categorii de infracțiuni etc.

Fenomenul criminalității este determinat și de influențele negative ale factorilor de organizare jurisdicțională, în sensul că:

- sistemul justiției penale este supraîncărcat;
- nivelul redus de descoperire a infracțiunilor;
- necorespunderea sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea scopurilor acesteia;
- lipsa interpretărilor oficiale ale legislației penale;
- contradicțiile de competență între organele care luptă cu criminalitatea;
- lipsa prognozelor criminologice;
- lipsa sistemului de expertiză criminologică a legislației;
- nivelul redus al profesionalismului în sistemul organelor de luptă cu criminalitatea etc.

B) Cauzele și condițiile subiective sunt cauze specifice indivizilor violenți. Aceste cauze sunt anumite elemente ale psihologiei sociale care se exprimă prin necesitățile, interesele, scopurile, motivele, valorile morale și conștiința juridică denaturată a persoanelor care comit infracțiuni. Condițiile subiective sunt particularitățile demografice și social-psihologice ale populației (trăsături de caracter, temperamentul, vârsta, sexul etc.)¹⁷.

a) Consumul de alcool. Acest viciu, al consumului de băuturi alcoolice nu poate fi considerat o cauză în sine a săvârșirii infracțiunilor de omor, deoarece săvârșesc astfel de fapte și persoanele care consumă băuturi alcoolice, la data comiterii infracțiunii, și persoanele care nu consumă astfel de băuturi, în general, și, cu atât mai puțin, în ziua când s-a săvârșit fapta. De asemenea, trebuie avut în vedere și faptul că unele persoane, care se află sub influența băuturilor alcoolice, au comportări violente și sunt predispuse să provoace scandal fără nici un motiv. Alteori, aceste persoane au o atitudine provocatoare față de cei din jur și determină acțiuni de respingere din partea acestora, mergându-se până la a le produce vătămări corporale grave și chiar a-i omori.

Când ne referim la *consumul de alcool* care poate fi considerat drept cauză a săvârșirii omorurilor, ne referim în principal la consumul excesiv de băuturi alcoolice,

17 Gladchii Gheorghe, — „Criminologie generală“, Ed. Museum, Chișinău 2001, pag. 174.

și astfel avem în vedere persoanele care își fac din acest viciu principala și, poate, singura lor preocupare. Cazurile pe care le-au analizat autoritățile din România și Republica Moldova sunt edificatoare în acest sens.

În fiecare an, consumul excesiv de alcool devine pentru România și pentru Republica Moldova o problemă socială din ce în ce mai stringentă. Tot mai multe persoane devin victime ale acestui viciu social. Astfel, oamenii se distrug pe sine însuși sau unul pe altul (prin violențe) din cauza alcoolului. Copiii, în principal, cei din mediul rural din cele două țări, sunt crescuți într-o familie unde vinul, țuica sau țuica sunt prezente tot timpul, și trăind într-un mediu, în care toți practică acest consum, iar când se maturizează, copiii experimentează și ei beția (consumul exagerat de alcool).

În cultura popoarelor român și moldovean, *a bea un pahar cu cineva înseamnă a-l respecta* și a nu bea cu cineva care vrea să te „cinstească” înseamnă a nu respecta persoana. Apoi, mulți chiar folosesc aceasta ca să lege practica consumului de alcool cu creștinismul, zicând că „acesta-i sângele Domnului, se poate, chiar și mai mult dacă poți”. Vinul nu este sângele Domnului, ci simbolizează sângele Domnului doar atunci, când cineva își aduce aminte de sângele lui Hristos, care a fost vărsat (nu turnat) pentru păcatele noastre, nu în jurul polobocului cu tot felul de cuvinte necenzurate în gură. La început, aproape fiecare este învățat de altcineva (de obicei, o rudă apropiată) cum se bea, luând doar un pahărel. Apoi, îndemnat de alții, mai bea un pahărel. Apoi, se repetă situația și cu alte ocazii, și așa, una după alta, pahar după pahar, până se îmbată pentru prima dată. Apoi, persoana încearcă mai multe pahărele, ca să arate că este „bărbat”. Apoi, se încep petreceri cu băutură de fiecare dată. Apoi, într-un necaz începe să recurgă la băutură, ca să uite puțin de probleme. Și, ca rezultat, ajunge omul să bea vin în loc de apă, să se îmbete de câteva ori pe zi, să vândă tot ce are pe lângă casă pentru a obține alcool.

Multe dintre familiile din România și Republica Moldova, mai ales din mediul rural, au cel puțin câte unul din membri dependenți de alcool, care au ajuns să vândă tot din casă pentru băutură sau să-și bată joc de alții sau să-și bea întreg salariul/venitul etc. Și, aici este o legătură foarte mare dintre felul cum acceptă întreaga familie băutura (alcoolul). Dacă familia nu petrece nici o sărbătoare fără băuturi alcoolice, aceasta pentru unii din membrii ei nu poate avea efect negativ, dar pentru alții numaidecât are un efect distrugător. Mai mult, fiecare nuntă sau aniversare, oriunde, oricând, este motiv de consum al diferitelor băuturi alcoolice.

De cele mai multe ori, consumul de alcool în coroborare cu o simplă discuție în contradictoriu poate duce la violențe grave și la omoruri. Iar de cele mai multe ori, victima este soțul sau o rudă apropiată. În concluzie, consumul de alcool poate provoca atât moartea celui ce-l consumă, cât și a celor ce pot fi afectați de comportamentul celui ce consumă.

b) Dorința de răzbunare. Această cauză a săvârșirii omorurilor asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate intervine în cazurile în care inculpatul săvârșește fapta pentru a se răzbuna pe un comportament anterior al victimei. Astfel, avem în vedere aici nu starea de provocare la care se referă prevederile art. 73 lit. b Cod Penal

al României, ci comportarea generală a victimei, într-o perioadă mai îndelungată de timp și nu doar la data săvârșirii infracțiunii. Renumitul criminolog american Hans von Hentig a numit această categorie de victime ca fiind „chinuitori”,¹⁸ ale căror fapte succesive nu rămân fără efect în cadrul familiei.

c) **Gelozia. Suspiciunile că soțul sau soția are relații extra-conjugale** sau cunoașterea certă a existenței unor astfel de relații, induce partenerului de viață legal o stare de gelozie, care poate umbri modul de gândire obișnuit al acestuia. Gelozia este o trăsătură de caracter ce are o frecvență ridicată în faptele săvârșite în România și Republica Moldova. De gelozie nu este vorba doar în relațiile conjugale, ci o întâlnim în toate celelalte relații umane, îndeosebi în copilărie, când unul dintre copii, spre a se ridica deasupra fraților și surorilor sale, concomitent cu ambiția își va manifesta și gelozia, atestând cu aceasta o poziție ostilă. Astfel, sentimentul de a fi desconsiderat, neglijat, se dezvoltă într-o altă formă a ambiției, gelozia, trăsătură care adesea persistă la omul respectiv de-a lungul întregii sale vieți.

Gelozia se manifestă în forme din cele mai diferite. O putem recunoaște în trăsături de caracter ca **suspiciunea, înclinația de a spiona, de a se lua la întrecere**, precum și în **permanenta teamă de a nu se vedea desconsiderat**. Care formă va predomină, depinde de pregătirea de care s-a beneficiat până atunci în ceea ce privește viața socială. Poate exista o gelozie care se mistuie pe sine sau una care se revarsă într-un **comportament temerar, energic**. La femei, înclinația să joace „tare” se poate manifesta în încercarea de a-și doborî rivalul sau în stăruința de a-l încătușa, de a-i îngrași libertatea, de a-i impune dominația ei. O metodă preferată de cei geloși este aceea de a le **fixa reguli de conduită partenerilor**. Urmând o linie psihică proprie, ei le impun celorlalți o lege a iubirii, de exemplu, izolându-i de lume, prescriindu-le unde și ce să privească, ce și cum să facă, orientându-le întreaga gândire. Gelozia poate, de asemenea, să-și servească scopul denigrându-l pe celălalt, făcându-i reproșuri dese etc.

Gelozia este, prin urmare, o forma particulară a **aspirației spre putere**. Iar când persoana asupra căreia acest sentiment este revărsat iese din tiparul comportamental stabilit (sau nu) de acord între partenerii de viață (de cele mai multe ori soț și soție), gelozia poate duce la violențe de o gravitate nebănuită, culminând din nefericire uneori și cu săvârșirea unui omor.

d) **Neînțelegerile la împărțirea succesiunii (moștenirii)**. Explicația acestor fapte trebuie căutată în redescoperirea simțului de proprietate al locuitorilor din mediul rural (în principal), după anul 1990, când au fost desființate cooperativele agricole și, prin beneficiul Legii fondului funciar, și-au redobândit dreptul deplin **asupra bunurilor imobile (pământ, casă** etc.), în principal a celor părintești. Astfel, pământul a revenit titularului dreptului de proprietate, iar neînțelegerile s-au ivit între urmașii acestuia, care nu au căzut prea ușor de acord asupra cotei ce i se cuvine fiecăruia¹⁹.

18 Von Hentig Hans, — „Der Desperado — Ein Beitrag zur Psychologie des regressiven Menschen“, Berlin, 1956, pag.62.

19 Iacubuța Ioan,- „Criminologie“, Ed. Junimea, Iași, 2002, p. 391.

De aceea, în perioada în care autoritățile locale au încercat distribuirea terenurilor agricole ce au aparținut fostelor cooperative agricole de stat, s-au săvârșit fapte de violență și chiar de omor, din cauza **neînțelegerilor apărute la împărțirea moștenirii**, această cauză fiind practic o raritate înainte de anul 1990 pentru practica penală din România și Republica Moldova.

e) **Scopul inițial de jaf.** De multe ori, victima infracțiunii de omor (soțul, soția sau o rudă apropiată) sunt inițial doar victimele unei infracțiuni de furt (de cele mai multe ori în variantă calificată). Însă, în cazul în care **victima pune opoziție făptuitorului, infracțiunea se poate transforma în tâlhărie sau chiar omor.** Astfel, în toate situațiile, intenția pentru jaf (furt) nu poate fi decât directă, datorită scopului special cerut pentru existența infracțiunii: însușirea pe nedrept a bunului altei persoane, însă în cazul se ajunge la omucidere, fapta este praeterintenționată, deoarece scopul făptuitorului a fost jaful și nu omorul. Aceste fapte au ca **sorginte inegalitatea financiară între diferiții membri ai unei familii.** Aceste cazuri se întâlnesc mai rar între soț și soție, în România și Republica Moldova, care se presupune că și-au pus laolaltă averea, ci între diferite rude apropiate (între frați, între nepoți și bunici etc.).

f) Provocarea făptuitorului. Fapta prevăzută de legea penală comisă pentru **respingerea unui atac verbal este infracțiune, săvârșită eventual în circumstanțe atenuante a provocării** prevăzută în art. 73 lit. b Cod Penal al României, respectiv în art. 76 lit. i din Codul Penal al Republicii Moldova. Așadar, disputele din mediul familial sunt de multe ori tratate ca fiind provocări din partea victimei la adresa făptuitorului unei fapte de violență. Din fericire, aceste cazuri sunt izolate și se încheie rareori cu fapte de omor.

g) **Legitima apărare apare ca o ripostă pe care o dă o persoană împotriva unui atac** ce pune în pericol grav persoana, drepturile acesteia ori interesul public, ripostă determinată de necesitatea apărării valorilor sociale periclitate. Cel ce ripostează împotriva atacului pentru a salva valorile sociale periclitate săvârșește o faptă prevăzută de legea penală. Această faptă nu este săvârșită cu vinovăție, deoarece făptuitorul nu a acționat cu voință liberă ci constrâns de necesitatea apărării valorilor sociale amenințate grav prin atacul periculos. Acesta este și temeiul înlăturării vinovăției și al caracterului penal al faptei săvârșită în legitimă apărare.

Legitima apărare este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, conform art. 44 Cod Penal al României, respectiv art. 36 din Codul Penal al Republicii Moldova. Este cunoscut faptul că agresiunea, atacul, este prin definiție o faptă care prezintă pericol social întrucât tinde să lezeze în mod injust valorile ocrotite de lege. Pe de altă parte, apărarea, din contră, ține să ocrotească ceea ce însăși legea protejează prin întreaga ordine de drept, apărare care în condițiile date nu poate fi făcută altfel fără vătămarea agresorului. Necesitatea care determină recurgerea la apărare învederează că riposta celui atacat nu urmărește prejudicierea unor valori proteguate de lege. Mobilul acestei acțiuni în măsura în care este necesar pentru salvarea dreptului amenințat, împrejurarea că apărarea are drept urmare și vătămarea agresorului este

consecința unei necesități izvorâte dintr-o stare de fapt creată de însăși fapta injustă a agresorului ce constrânge pe cel atacat să reacționeze în fața pericolului iminent. Actul de apărare împotriva agresorului nu trezește dezaprobare în conștiința socială, pentru că nu aduce atingere relațiilor sociale existente, el corespunzând sentimentului de dreptate al colectivității pe baza căruia se definesc exigențele, ce se transpun în norme obligatorii de conduită.

h) Boala psihică de care suferă făptuitorul. O primă generație de studii asupra pericolozității sociale a persoanelor cu tulburări psihice, făcute de către psihiatrții americani în anii '70, ca urmare a solicitării F.B.I. (după asasinarea președintelui J.F. Kennedy) de a se indica bolnavii psihici cu risc de a comite atentate, a ajuns la concluzia că pericolozitatea este repartizată statistic uniform la populația generală și la cei cu tulburări psihice. Studii mai recente au stabilit, însă, o asociere statistic semnificativă între boala psihică și violență (pericolozitate), dar care nu este de magnitudinea celorlalte cauzelor sociale care rămân dominante în determinarea violenței în general (nu numai în familie).

De obicei, ***bolnavii psihici devin violenți atunci când sunt „ajutați” de familie*** sau de societate prin variate mijloace: *stigmatizare și rele tratamente, rejectare — provocare de către cei din anturajul imediat, neglijare terapeutică, abandon și marginalizare socială cu „alunecarea” în medii subculturale deviante, în care violența este frecventă, când se asociază, datorită oricăreia dintre situațiile mai sus citate, cu consumul de alcool sau de stupefiante.*

Pe de altă parte, în ceea ce privește entitățile (bolile/tulburările) psihiatrice cel mai frecvent asociate cu faptele de violență, acestea trebuie considerate ca diagnostice de risc și nu obligatorii generatoare de violență. Nu toți cei diagnosticați *cu tulburare antisocială de personalitate săvârșesc crime de violență*, și nu toți criminalii suferă de tulburare antisocială de personalitate. Cea mai frecvent întâlnită tulburare psihică în populația de delincvenți referiți expertizei psihiatrice judiciare, sunt cei cu tulburare antisocială de personalitate. Alte tulburări de personalitate care se pot însoți episodic de acte violente sunt: tulburarea explozivă intermitentă, *tulburarea de tip borderline, tulburarea de comportament*. Afecțiuni psihiatrice psihotice întâlnite în practica judiciară sau care predispun la acte violente fără consecințe medico-legale sunt schizofrenia și episoadele maniacale. Alcoolismul însoțește sau constituie cauza primară a cca 50—75% din infracțiunile prezentate expertizei psihiatrice judiciare, acționând prin efectul de dezinhibare și exteriorizare a comportamentului violent căruia îi mărește caracterul vătămător.

i) ***Lipsa de pregătire pentru viața de familie***. Printre alte condiții care favorizează sau înlesnesc comportarea violentă a soțului, soției sau a unei rude apropiate, care pot degenera până la săvârșirea infracțiunii de omor, au legătură cu lipsa de pregătire a viitorilor soți, de exemplu, pentru viața de familie. Ne referim aici la ușurința cu care este tratată chestiunea privind alegerea viitorului soț (soție), precum și la incapacitatea tinerilor (băieți sau fete) de a deosebi între o relație întâmplătoare, de scurtă durată, și aceea de viitorii soți.

j) **Intervenția dăunătoare a părinților în viața celor ce urmează să întemeieze o familie.** În România și în Republica Moldova, intervenția părinților în viața de familie a viitorilor soți se explică atât prin tradiție, cât și prin influența legislației de inspirație bizantină, aplicată pe aceste meleaguri încă din Evul Mediu. Deși *intervenția părinților, constând în acordarea consimțământului la încheierea căsătoriei*, în special în cazul fetelor, a scăzut foarte mult, există încă suficiente cazuri, mai ales în mediul rural, în care **părinții au o influență negativă în ceea ce privește întemeierea unei familii.** De aceea, probabil, a fost (și încă mai este) răspândită practica denumită „furtul miresei“.

k) *Nivelul scăzut de cultură al făptuitorului.* Dacă avem în vedere nivelul general de pregătire școlară al făptuitorilor infracțiunilor de omor săvârșit asupra soțului, soției sau asupra unei rude apropiate, acesta reflectă numărul mare de analfabeți, precum și de persoane care au absolvit doar două-patru clase primare. În același timp, modul de comportare a făptuitorilor din această categorie de persoane are legătură directă cu gradul de școlarizare și prin aceea că săvârșesc fapte grave în împrejurări dintre cele mai banale, în care o persoană cu un nivel de cultură mediu (de exemplu, cei care au absolvit liceul) s-ar fi comportat în mod radical diferit.

Conform unor studii recente, România ocupă penultimul loc în privința participării la toate nivelurile de educație, doar 50,5% dintre tinerii români urmând toate nivelurile de școlarizare, față de aproape 60%, cât este media în Uniunea Europeană. În ceea ce privește Republica Moldova, aici situația este și mai gravă, numai cca 44,5% dintre tineri urmând toate nivelurile de școlarizare. Principalii factori răspunzători de lipsa de performanță a sistemelor educaționale din cele două țări sunt slaba calitate a actului didactic și metodologia de predare depășită. Dar, și influențele mediului familial sunt majore în alegerea nivelurilor de școlarizare ce urmează a fi parcurse de către tinerii din cele două țări.

Nu de puține ori, lipsa de educație și culturalizare, lipsa de conștientizare a urmărilor faptelor proprii, duc la săvârșirea de fapte antisociale de către tinerii din România și Republica Moldova, de cele mai multe ori cu *o violență nebănuită*.

Vorbind în continuare despre *cauzele și motivele omorurilor la comandă comise din interes material* săvârșit asupra soțului soției sau a unei rude apropiate atesăm că majoritatea omorurilor la comandă, spre deosebire de celalalte omoruri, se săvârșește din motiv (interes²⁰) de acaparare²¹, îmbinat cu violența egoistă. Chiar și acele puține cazuri de **omor comandat comise în urma relațiilor ostile din sfera familială au la bază interese materiale.** Stabilirea cauzelor acestor crime este, o problemă destul de complicată, dovadă ar putea fi majoritatea dosarelor panale de pînă la 1999, care n-au depășit nici ancheta preliminară, fiind în mare parte suspendate și doar 1/3 aflîndu-se la etape dezbaterilor judiciare. Analizînd minuțios procesul

20 Мозякова. В.В., Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. (Расширенный уголовно-правовой анализ материалами судебно-следственной практики), Москва. изд. “Экзамен”, 2004, p. 108.

21 Gladchi G., op. cit., p. 93.

penal din instanțele judiciare, precum și materialele din dosarele suspendate sau aflate în procedură, inclusiv versiunile anchetei penal, am relevat cauzele probabile ce stau la baza omorurilor comandate:

- Împărțirea sferelor de influență între rude;
- Răspłata pentru tăinuirea de parteneri a venitului obținut în urma tranzacțiilor ilegale bazate pe un capital inițial comun între soț soției sau a unei rude apropiate
- Lichidarea persoanelor ce dispun de informații cu privire la activitatea economică ilegală a unui familii, fiind periculoase pentru cei din urmă²²;
- Răfuiala în cazul conflictelor existente între familii, ce se ocupă cu activitate economică (exemplu: vânzarea-cumpărarea pietrelor prețioase, a bijuteriilor, operelor de artă- furate, drogurile ș.a.);
- Lichidarea reprezentanților presei, publicațiile cărora poartă un caracter dictru-gător și periculos pentru funcționarii corupți, membrii grupurilor activităților economice criminale²³;
- Lichidarea persoanelor moștenitoare de mari sume bănești, și obiecte prețioase;
- Lupta pentru influență în mediul criminal reuniuni de familii;
- Conflictelor generate de sustragerile, mașinațiile sau lupta pentru putere în interiorul structurilor private ale familiilor, inclusiv criminale;
- Nerespectarea acordurilor și obligațiilor contractuale de către grupurile comerciale, structurile bancare legate între membrii familiilor sau a comunităților familiale ș.a.;
- Extorcarea și surprinderea controlului din partea grupurilor de familie sau a comunităților familiale a activității antreprenorilor;
- Lupta familiilor sau a comunităților familiale pentru dreptul controlului vizitierii între rude;
- Conflictelor generale de relațiile intime dezordonate ale victimei;
- Răzbunarea apărută ca rezultat în urma neclarităților cu privire la dreptul de proprietate între rude²⁴;
- Un omor la comandă poate fi săvârșit fără a fi orientat spre primirea unei recompense bănești, de exemplu: paznicul unei structuri private îndeplinește „ordinul“ șefului de a înlătura un concurent neloial, nepreprimind pentru acest serviciu vre-o recompensă, acest fapt fiind înțeles ca o „datoriei de serviciu“ sau ca un motiv al solidarității²⁵;
- Din gelozie;
- Împărțirea sferelor de influență între rude;²⁶

22 Крылов. И.Ф., Бастрыкин.А.И., Криминалистика, Москва2001, Изд.”Дело», р. 626.

23 Ibidem.

24 Мозякова В.В., op. cit., p. 108.

25 Скуратова. Ю.И., Лебедева. В.М., *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации*, Москва. изд.Инфра М-Норма,1996 p. 231

26 Rotaru.O., *Omorul la comandă: mit sau realitate?* // *Legea și viața*, 2000, №4, p. 32- 34.

- Obligația de plăți regulat o parte din venituri (exemplu: nerambursarea datoriei) între rude etc.
- **De cele mai multe ori, victime ale omorurilor la comandă devin rudele proprietarii diverselor întreprinderi** (aproximativ în jumătate din totalitatea cazurilor), și liderii sferelor criminale (38%).

Omiciderile întreprinzătorilor se săvârșesc, de regulă, în scopul obținerii avantajelor din sfera businessului, iar cele ale reprezentanților lumii criminale sunt legate atât de lupta pentru influență între familiilor sau a comunităților familiale, cât și de agravarea relațiilor în interiorul acestor grupuri.

Fiecare din cauzele enumerate mai sus au servit atât ca ***motiv independent*** între rude, cât și intrau în complexul pretextelor pentru săvârșirea omorului la comandă.

Pentru existența omorului în interes material este suficient să se constate că făptuitorul a ucis din interes material, indiferent dacă a obținut sau nu satisfacerea acestui interes; este suficient ca acest interes să fi existat în momentul săvârșirii infracțiunii, dar nicidecum după săvârșirea ei.

Potrivit p.10 al Hotărârii plenului Curții Supreme de Justiție din 15 noiembrie 1993 *Cu privire la practica judiciară pe dosarele despre omorurile intenționate*, drept omor săvârșit în interes material urmează a fi calificat omorul intenționat, săvârșit cu scopuri de a primi un venit material pentru vinovat sau pentru alte persoane (bani, bunuri sau drepturi la primirea lor, drepturi la spațiu locativ, remunerarea din partea unor terțe persoane etc.) sau cu intenția de a fi scutit de cheltuieli materiale (restituirea bunurilor, datoriei, plățirea serviciilor, îndeplinirea obligațiilor patrimoniale, plățirea pensiei alimentare etc.)²⁷.

27 Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău, Centrul de drept al avocaților, Editura Arc, 2003, pag.300-301.